

**NIEUWSBRIEF
HELIKON UTRECHT
I
Maart 2021**

Beste Helikonbezoeker,

Hierbij sturen we u onze vierde nieuwsbrief in coronatijd. De eerste week van maart was het precies een jaar geleden dat de laatste lezing over de veelzijdige kunstenares en duizendpoot Louise Bourgeois ongestoord volgens het programma kon plaatsvinden.

De week erop moesten we alles wat daarna geprogrammeerd stond afzeggen. Gelukkig konden we in het najaar met de nodige aanpassingen de meeste excursies en lezingen toch laten plaatsvinden.

In de laatste nieuwsbrief van december waren we nog optimistisch over activiteiten in het voorjaar. Nu de lockdown zeker tot na april zal aanhouden, zijn ook onze voorjaarsplannen weer van de baan. Helaas blijft het afzien voor de hele cultuursector!

We kunnen alleen maar wachten tot het vaccin aan iedereen is toegediend, waardoor iedereen meer bewegingsvrijheid krijgt. Mogelijk kan na de zomer het normale leven weer verder en zijn de musea weer open. Dan kunnen wij onze activiteiten gelukkig ook weer van start laten gaan.

We schreven in onze vorige nieuwsbrief over een bezoek aan het [Museumhuis Van Ravesteyn in Utrecht](#). Alhoewel een exacte datum op zich laat wachten, is het fijn dat sommigen van u zich al hebben aangemeld. Die lijst houden we bij, en zodra het mogelijk is om dit door Sybold van Ravesteyn ontworpen huis te bezoeken, laten we dat weten.

Van Ravesteynhuis in Utrecht, rond 1932

Ook vinden we het bijzonder jammer dat we onze reis *In de voetsporen van de Impressionisten* telkens moeten verschuiven, vervelend voor u en lastig voor Sophus Travel en Helikon. Desondanks blijven we optimistisch; we gaan ervan uit dat we deze reis in het volgend seizoen kunnen maken. We denken nu aan **oktober 2021**. Heeft u zich al ingeschreven? Dan houden we u per email op de hoogte.

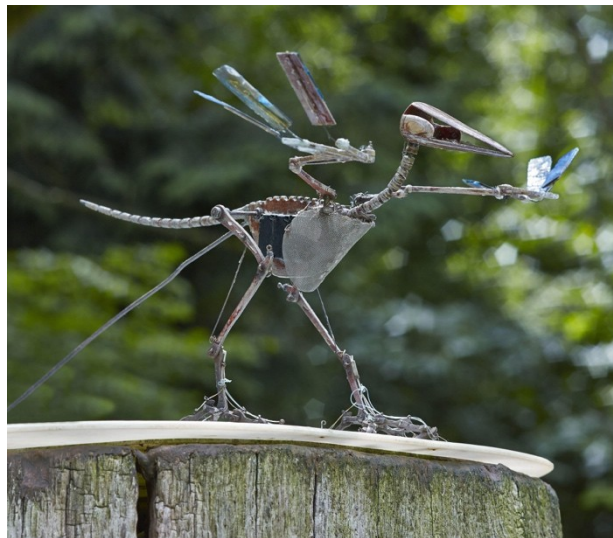
Afhankelijk van de mogelijkheden, willen we zodra het weer kan starten met een aantal excursies, verspreid over najaar 2021 en voorjaar 2022. Er zijn verschillende opties die we voorbereiden. Om u enkele voorbeelden te noemen:

- [**Museum Kurhaus Kleef**](#) (Kleve, vroeger Bad Cleve)

Vlakbij het Kurpark in Kleef, net over de grens in Duitsland, ligt Museum Kurhaus. Het langgerekte gebouwencomplex was oorspronkelijk een kurbad. In 1989 kocht de gemeente Kleef het pand dat uiteindelijk tot museum werd verbouwd en in 1997 opening. De kunstcollectie van het museum is breed: van bijzondere beelden uit de Middeleeuwen tot hedendaagse kunst van bijvoorbeeld Joseph Beuys en Richard Long. Het Kurpark is prachtig aangelegd, je kunt helemaal omhooglopen naar de bron.

- [**Middelheimmuseum Antwerpen**](#)

Aan de rand van Antwerpen ligt een monumentaal hedendaags beeldenpark. In 1950 vond hier voor het eerst een internationale tentoonstelling plaats. Het openluchtmuseum bevat een collectie van maar liefst 400 beelden. Zo kunt u kunstwerken zien van Panamarenko, Auguste Rodin, François Pompon, Aristide Maillol, Marino Marini, Alexander Calder, Chris Burdon, Henry Moore en vele andere kunstenaars.

Panamarenko, *Archaeopterix Lithografica*,
gemengde technieken (1993)

- [**Museum de Wieger in Deurne**](#)

Wie kent niet het lied *Langs het tuinpad van mijn vader* van Wim Sonneveld? Dit lied verwijst naar het pad naast het huis 'De Wieger'. Het lied is geschreven door Friso, de zoon van Hendrik Wiegiersma, en partner van Wim Sonneveld. Hendrik Wiegiersma was arts, kunstenaar en mecenas. Kortom, een veelzijdig persoon, bevriend met onder andere Ossip Zadkine en Constant Permeke. Hendrik Wiegiersma plantte een stuk bos aan met het beroemde pad. Het huis De Wieger was in die tijd een belangrijk centrum van kunst en cultuur, nu is het zeer bijzondere huis een museum, met onder andere werken van Jan Mankes en Wiegiersma zelf.

Mocht reizen naar het buitenland nog niet mogelijk zijn, dan denken we - naast bovenstaande mogelijkheden - aan het bezoeken van [Museum Voorlinden in Wassenaar](#) of [Museum Beelden aan Zee in Scheveningen](#). Alle excursies zijn uiteraard onder vakkundige begeleiding van Helikondocenten.

We zouden graag te weten komen waarvoor u belangstelling heeft. Waaraan zou u willen deelnemen? Spreken genoemde mogelijkheden (alle per bus) u aan?

Ook zouden we in het najaar een aantal online-lezingen willen aanbieden. Geef uw voorkeuren en suggesties graag aan ons door! Per email: info@helikon-utrecht.nl, of telefonisch: 06- 250 48875.

I Uitgestelde activiteiten

Hieronder zetten we op een rij wat er van het oude programma nog gepland stond en dus helaas alweer moet worden uitgesteld.

- **Lezing: [Felix Nussbaum en de oorlog](#), door Lisette Le Blanc**

In 2020 herdachten we 75 jaar bevrijding, maar kon onze lezing in dit kader niet doorgaan. We willen stilstaan bij het werk en leven van Felix Nussbaum en zijn indrukwekkende nalatenschap. Deze Duitse schilder met een joodse achtergrond werd in 1904 in Osnabrück geboren. In zijn korte leven maakte hij veel mee. Hij studeerde in Hamburg en Berlijn en won in 1932 de Villa Massimo Preis, waarmee hij tien maanden in de Villa Massimo in Rome kon verblijven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij gedeporteerd naar Zuid-Frankrijk en vandaaruit naar Duitsland. Hij wist te vluchten naar België. Samen met zijn vrouw kwam hij in strafkamp Auschwitz-Birkenau om in 1944. Deze lezing was gepland op donderdag **8 april, maar is nu helaas tot nader order uitgesteld!**

- **[Excursie naar 's-Heerenberg en Kalkar](#) onder leiding van Piet Leupen**

Aan weerszijden van de grens tussen Nederland en Duitsland en niet ver van de Rijn liggen 's-Heerenberg en Kalkar. In het Nederlandse 's-Heerenberg staat een machtig kasteel, het Huis Bergh uit de 13de eeuw, dat een interessante kunstcollectie herbergt, bijeengebracht door de Twentse textielbaron Jan van Heek. In het centrum van het Duitse Kalkar bevindt zich de stadskerk Sankti Nikolaï, de Sint-Nicolaaskerk, en daarin vinden we een oogverblindende schatkamer van laat-middeleeuwse en vroeg-renaïssancistische houtsnijkunst.

Deze excursie is uitgesteld; er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar. Houdt u de website in de gaten. Deelnemers die zich al hebben aangemeld, worden op de hoogte gehouden.

- **Kunstreis: [In de voetsporen van de Impressionisten](#), met Lisette Le Blanc**

Onze unieke kunstreis, die in het teken staat van de impressionistische schilders uit de late 19^e en vroege 20^e eeuw. Deze reis naar Noord-Frankrijk was aanvankelijk gepland voor juni 2020, maar werd vanwege de coronacrisis verplaatst. Er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar!

Eveneens uitgesteld! Nieuwe datums (onder corona-voorbehoud): **24 - 31 oktober 2021.**

II Inspiratie in coronatijd

Inmiddels traditie bij Helikon: een gedicht dat letterlijk over kunst gaat of een poëtische bijdrage van een beeldend kunstenaar. In deze nieuwsbrief een gedicht van de Poolse dichteres Wislawa Szymborska (1923- 2012). Zij dichtte over politiek en vrijheid, over verwondering, maar ook over schilderijen van Bruegel, Byzantijns mozaïek, over wolken en

engelen. We kozen een gedicht van haar over het wellustige, wervelende werk van de Vlaamse schilder Pieter Paul Rubens.

Rubens' vrouwen

Rotsentorsers van reuzinnen,
een fauna naakt als rommelende tonnen.
Ze nestelen in platgelegen legers,
slapen gapend met hun kraaimond open.
De pupillen die naar binnen vluchten,
dringen in het binnenste der klieren,
waaruit het gist hun bloed insijpelt.

Dochters der Barok. Deeg rijst in de trog,
de baden dampen en de wijnen blozen,
biggenwolkjes draven langs de hemel,
de bazuinen loeien het lichaamsalarm.

O die pompoenenplompe, overvulde,
o die zonder gewaden dubbeldikke,
door hun onstuimigheid driedubbeldikke
vette gerechten der liefde!

Hun magere zusters zijn vroeger opgestaan,
voordat op het schilderij de dageraad aanbrak.
En niemand heeft ze achter elkaar zien lopen
over de lege achterzijde van het doek.

De ballingen van de stijl. De ribben te tellen,
hun vogelnatuur spreekt uit handen en voeten.
Spitse schouders waarmee ze weg willen vliegen.
De dertiende eeuw had hun een gouden fond gegeven,
de twintigste een zilveren scherm.
De zeventiende heeft voor platte wezens niets.

Immers, hier bolt zelfs de hemel op,
bol zijn de engelen, bol is de god –
een besnorde Phoebus die op zijn zwetend
ros de ziedende alkoof in rijdt.

Uit: *Zout* (1962). Vertaling: Gerard Rasch

III Engelenpost

Een steeds terugkerende rubriek: de 'Engelenpost', is de voorbereiding op de rode draad die door ons programma voor 2021 - of misschien wordt het zelfs 2022 - zal lopen: **het gevleugelde lichaam**. Beelden en verhalen die kunstenaars vleugels hebben gegeven, zoals engelen, Icarus, vliegende demonen en ander kunst- en vliegwerk. In november zag onze docent Everdien Hoek een schilderij(tje) van Rembrandt op een ezel staan dat pijlsnel de

studio was ingevlogen, kort werd besproken in het praatprogramma Op1, maar later op mysterieuze wijze door de eigenaar aan de openbare verkoop werd onttrokken. Lees het boeiende verhaal van Everdien Hoek over een ingevlogen doek van Rembrandt...

Een ingevlogen Rembrandt....

Rembrandt van Rijn: *Abraham ontvangt de drie engelen* (1646); paneel, 16 x 21 cm

In een televisieprogramma was afgelopen herfst kort een olieverfschets van Rembrandt te zien. Een anonieme eigenaar had deze aangeboden bij veilinghuis Sotheby's. Een zeldzaamheid, want naar schatting zijn er ter wereld nog hooguit twintig doeken van Rembrandt in privébezit. Het schilderijtje stelt het bezoek van de engelen aan Abraham voor, een verhaal uit het eerste Bijbelboek Genesis. De engelen komen het goede nieuws van de geboorte van Isaak brengen. Dat moet een onwaarschijnlijk bericht zijn geweest voor Abraham en zijn vrouw Sarah, want zij waren allebei al stokoud. De engelen zitten in een kringetje op de grond, één op de rug gezien; maar op de televisie glom het doek nogal, je kon het niet goed zien. Alexander Pechtold – voormalig veilingmeester – wees in de studio op het licht dat uit de middelste engel straalde: dit was het moment waarop God zelf zich openbaarde.

Dat heeft Rembrandt er niet zomaar bij verzonnen. Hij stond op een kruispunt van wegen. Naar de katholieke opvatting moesten de bezoekers als drie gelijkwaardige figuren worden afgebeeld (de drie-eenheid!). Voor calvinisten was het tonen van God als een mensfiguur zelfs helemaal verboden. Maar in de Statenvertaling stond hier bij het woord 'mannen' in de marge een noot: *In gedaante en naar de mening van Abraham; maar in waarheid twee engelen en de derde de HEERE zelf, die voor den tijd van dit gezantschap met menselijke lichamen zich vertoonden; met welk zij gingen, zaten, spraken en aten.* Aan deze uitleg hield Rembrandt zich vast. Vandaar dus die stralend lichtende God, wat hem natuurlijk ook in artistiek opzicht goed uitkwam.

Intussen had ik begrepen dat het schilderij naar het Rembrandthuis zou gaan, 'waar het ooit zijn reis was begonnen'. Dus ik dacht: hup, gauw daarheen. Maar wat blijkt? Het is daar maar een paar uur geweest, voor een 'fotomomentje'. Het mocht even verblijven in zijn geboortehuis en moest vervolgens weer met de veilingmensen mee.

Ik moest het dus doen met de afbeelding op de site van het veilinghuis, in het vertrouwen dat die een goede indruk geeft. En toen zag ik daar werkelijk iets ongelofelijk leuks. Engelen op de rug gezien zijn er genoeg in de kunstgeschiedenis, maar een engel die zijn vleugels opvouwt als hij gaat zitten, had ik nog nooit gezien. Daar moet je nou net Rembrandt voor heten. Onze barokke realist! Hoewel het niet ‘realistisch’ is om een engel te schilderen, moet hij gedacht hebben: ‘Als het nou tóch een engel moet zijn, en als een engel vleugels heeft, dan moeten het échte vleugels zijn, dus moet hij ze als een vogel kunnen opvouwen’. Hoe dat er in werkelijkheid uitziet, zag hij vaak genoeg. Duiven, overal in de stad, eenden in de gracht. Je ziet het voor je: even de veren schudden en daar liggen die vlerken, naast elkaar, plat op de rug. Mens of dier, het maakt niet uit, ze zijn Rembrandt even lief. Onder zijn penseel vloeien ze samen, als gelijkwaardige schepselen, goed genoeg om model te staan voor een engel.

Everdien Hoek

IV Verbinding en ontvangen giften

We vroegen u in de nieuwsbrief van december om ons in deze financieel zo moeilijke tijd te steunen. Alle mensen die dat deden hebben we schriftelijk bedankt, maar in dit kader nogmaals: heel fijn dat u uw vertrouwen in en waardering voor Helikon liet blijken! De giften komen ten goede aan de uitgave van een nieuwe brochure.

Mocht u alsnog willen doneren, dan kunt u uw bijdrage overmaken op **rekeningnummer NL52INGB0008427996**, ten name van Helikon-Utrecht, onder vermelding van ‘donatie’.

Elke bijdrage van u is meer dan welkom: zo helpt u mee om Helikon overeind te houden. Als dank voor uw betrokkenheid bij Helikon sturen we u de link naar een [online-lezing door Kathleen Verdult](#), over de tentoonstelling van de 19e-eeuwse Engelse landschapsschilder **John Constable** - de kunstenaar die zichzelf ‘de wolkenman’ noemde en de lucht omschreef als het belangrijkste gevoelsinstrument ‘the chief organ of sentiment’. Ga vooral zijn schitterende, subtiele wolkenstudies zien! Hij liet zich ook door schilders als Rubens en van Ruisdael inspireren. [De tentoonstelling over Constable’s luchten en landschappen](#) is tijdelijk nog gesloten, maar zal hopelijk in mei of juni nog een paar weken in Teylers Museum in Haarlem te zien zijn.

Tenslotte weer de vooraankondiging van de vurige engelenvoeten die nog in het luchtledige zweven, maar alvast een hint geven over het nieuwe programma dat als leidraad de gevleugelde mens, engelen en ander kunst- en vliegwerk heeft. We gaan ze nog terugzien ...

Voeten van aartsengel Gabriël op Rossetti's *Ecce Ancilla Domini!* (1849)

‘We moeten nog even geduld hebben totdat de huidige situatie een betrouwbare planning mogelijk maakt. In maart sturen wij u de volgende nieuwsbrief en we streven ernaar u in juni een nieuwe brochure toe te sturen.’

Dit schreven we in de vorige nieuwsbrief, hopelijk begrijpt u dat een brochure uitbrengen nog wel even op zich laat wachten, wellicht dit najaar ...

Sterkte en een hartelijke groet, ook namens alle Helikondocenten en -medewerkers,
Heleen Rippen

* * *

Wilt u onze nieuwsbrieven per mail ontvangen? Stuur u dan een e-mail naar: info@helikon-utrecht.nl met als onderwerp ‘Aanmelden nieuwsbrief’.

 [Terug naar de Helikon homepage](#)